

Ἀναλόγιον

ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Θεωρητικές Σημειώσεις

Ὁ Χρόνος καὶ ὁ Ρυθμὸς στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Βυζαντινὴ Μουσικὴ

τοῦ Παναγιώτη Δ. Παπαδημητρίου

π ρ ό χ ε ι ρ η ἔ κ δ ο σ η, 0.5

1. Τί εἶναι χρόνος στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Βυζαντινὴ Μουσικὴ;
2. Πῶς γνωρίζεται ἡ ποιότης τῆς μελωδίας;
3. Πῶς καταμετρεῖται ὁ χρόνος στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Βυζαντινὴ Μουσικὴ;
 - ο Ἐγὼ λέω ὅτι αὐτὸ πού μᾶς λές "2 κινήσεις = 1 χρόνος" εἶναι δική σου θεωρία! Αὐτὸ πὸν λένε στὶς παραπάνω ἀναφορὲς εἶναι 1 κίνηση = 1 χρόνος. Τί ἔχεις νὰ πεῖς περὶ τούτου;
 - ο Πῶς νὰ προλάβει τὸ χέρι νὰ χτυπάει τὸν Χρόνο, ὅταν ψέλνουμε τοὺς Κανόνες (σὲ ταχεῖα ἀγωγή);
 - ο Ὑπάρχουν ἐπίσης ἄλλες ἀπόψεις στὰ παλαιὰ θεωρητικά;
 - ο Ἐγὼ λέω ὅτι ὁ Χουρμούζιος δὲν ἀναφέρει τίποτα περὶ καταμετρήσεως τοῦ χρόνου κατὰ ρυθμὸν (εὐρωπαϊκῶ τῶ τρόπῳ, δεξ Μαργαζιώτη, σ. 27-28), ἐπειδὴ ἔγραψε Εἰσαγωγικὸ Θεωρητικόν. Τί ἔχεις νὰ πεῖς περὶ τούτου;
 - ο Ὑπάρχουν ἐπίσης ἄλλες ἀπόψεις στὰ ὑπόλοιπα θεωρητικά πὸν ἀνέφερες;
4. Εἶναι δυνατόν νὰ Ψάλλει κάποιος χωρὶς Χρόνο;
5. Τί σημαίνει, «μετροῦν τὸν χρόνο κατὰ τὸν ρυθμό, τουτέστιν Εὐρωπαϊκῶ τῶ τρόπῳ»;
 - ο Ἀνισόχρονη ψαλμωδία
6. Ποιὸς εἰσήγαγε τὸ «εὐρωπαϊκῶ τῶ τρόπῳ» μέτρομα τοῦ χρόνου στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Βυζαντινὴ Μουσικὴ;

* * *

Ἐρώτησις: Τί εἶναι χρόνος στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Βυζαντινὴ Μουσικὴ;

Απάντησις:

1. Χρυσάνθος (Θεωρητικόν Μέγα τῆς Μουσικῆς 1832, ἔτοιμο πρὸς ἔκδοσιν περὶ τὸ 1816), [σ. 52](#).

§114. Χρόνος εἶναι, κατὰ τοὺς φιλοσόφους, καταμέτρησις τῆς κινήσεως τοῦ κινουμένου. [...]

§115. Ἐκαστος χαρακτήρ, ὅς τις φανερόναι ἓνα φθόγγον, ἐξοδεύει ἓνα χρόνον· ἢ δὲ ὑπορροή, ἢ τις ἐξοδεύει δύο συνεχεῖς φθόγγους, ἐξοδεύει δύο χρόνους, καὶ λαμβάνει πάλιν ἕκαστος φθόγγος αὐτῆς ἀνὰ χρόνον ἓνα.

2. Χρυσάνθος (Εἰσαγωγή εἰς τὸ Θεωρητικόν καὶ Πρακτικόν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, 1821), σ. 12.

β'. Καταμετρεῖται δὲ ὁ χρόνος, μὲ τὸ νὰ κινῆται ἡ χεὶρ ἄνω καὶ κάτω, κρούουσα τὸ γόνυ. Ὁ καιρὸς λοιπὸν, ὅπου ἐξοδεύεται ἀπὸ τὴν μίαν κροῦσιν ἕως εἰς τὴν ἄλλην, λογαριάζεται ἓνας χρόνος.

3. Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ (1829), σ. 51.

(γ'.) Ἐνας χαρακτήρ ἢ μία σύνθεσις ὅπου φανερώνει ἓνα φθόγγον, ἐξοδεύει ἓναν χρόνον, ἢ δὲ ὑπορροή ὅπου φανερώνει δύο συνεχεῖς φθόγγους, ἐξοδεύει δύο χρόνους.

(δ'.) Τὸ κλάσμα, ὅπου ἤθελε τεθῆ, θέλει ὅπου ὁ φθόγγος τοῦ χαρακτήρος νὰ ἐξοδεύει δύο χρόνους, ἓνα διὰ τὸν χαρακτήρα καὶ ἓνα διὰ τὸ κλάσμα. [...]

4. Παναγιώτης Ἀγαθοκλέους, Θεωρητικόν (Ἀθῆνα 1855), [σ. 86](#).

[...] Εἶναι δὲ ὁ χρόνος κατὰ τοὺς Μουσικοὺς καιροὺς, ὅστις ἐξοδεύεται ἀπὸ μιᾶς κρούσεως τῆς χειρὸς ἕως τῆς ἀκολουθοῦ, ὁμαλῶς κινουμένης πρὸς τὰ ἄνω, καὶ κρουούσης κατὰ τοῦ γόνατος. Μία δὲ κροῦσις καὶ μία ἄρσις εἶναι τὰ συστατικὰ τοῦ χρόνου [...].

5. Μισαήλ Μισαηλίδου, Νέον Θεωρητικόν (ἐν Ἀθῆναις 1902), σ. 51.

Χρόνος λέγεται ἡ τακτικὴ καὶ σύγχρονος πρὸς τὴν ἐξαγγελίαν ἐκάστου φθόγγου κίνησις τῆς χειρὸς δι' ἄρσεων καὶ θέσεων.

6. Εὐθυμιάδης, Θεωρητικόν (Θεσσαλονίκη 1997), σ. 20.

Ὁ προσδιορισμὸς τῆς διαρκείας τῶν φθόγγων ὀνομάζεται **χρόνος**. [...]

Μία θέσις μαζί μὲ τὴν ἐπόμενη τῆς ἄρσις ἀποτελοῦν ἓνα μουσικὸν χρόνο. **Εἶναι, λοιπὸν, ἡ θέσις καὶ ἡ ἄρσις τὰ δύο ἴσα ἡμιχρόνια τοῦ μουσικοῦ χρόνου.**

7. Ἀστέριος Κ. Δεβρελῆς (Μέθοδος, Θεσσαλονίκη 1989), [σ. 74](#).

Χρόνος λέγεται ἡ σταθερὴ καὶ εὐτακτὴ κίνηση τοῦ χεραιοῦ μὲ ἄρσεις καὶ θέσεις

αναφορικά με την έξαγγελία τῶν φθόγγων. Κάθε χαρακτήρας ἔχει ἀξία μιᾶς χρονικῆς μονάδας, δηλαδή ἑνὸς χρόνου (μιᾶς θέσης καὶ μιᾶς ἄρσης).

Δες ἐπίσης [Πρόγραμμα ταχύρρυθμης ἐκμάθησης..., Θεσσαλονίκη 1990]:
Αναλυτικὰ παραδείγματα ἀπλοῦ χρόνου, σ. 9, 10.

8. Δημήτριος Ἰωαννίδης, Θεωρητικόν (Ἀθῆναι 2005), σ. 22.

"...Χρόνος, λέγεται ἡ διάρκεια πού ἔχει κάθε χαρακτήρας κατὰ τὴν ἐκτέλεσή του. Ὁ χρόνος διαιρεῖται σὲ 2 μέρη: Στὴ Θέση καὶ στὴν Ἄρση.

Θέση λέγεται τὸ κάτω σημεῖο τοῦ χρόνου (δηλαδή τὸ κτύπημα τοῦ χεριοῦ στοῦ τραπέζι ἢ στοῦ πόδι μας). Ἄρση λέγεται τὸ πάνω σημεῖο τοῦ χρόνου (δηλαδή ὅταν σηκώνουμε τὸ χέρι).

Κάθε χαρακτήρας ποσότητος, δικαιούται ἕναν (1) ὀλόκληρο χρόνο (δηλαδή μία Θέση καὶ μία Ἄρση). Ἐνας λοιπὸν ὀλόκληρος χρόνος, μία θέση καὶ μιὰ ἄρση, ἰσχύουν γιὰ κάθε χαρακτήρα τῆς Β.Μ. "Ὅλα τὰ ἄλλα περὶ συνεπτυγμένων μέτρων καὶ ρυθμῶν, εἶναι ἀνυπόστατα τερτίπια τῶν Εὐρωπαϊστῶν καὶ τίποτε ἄλλο".

9. Μὲ ἀπλὰ λόγια, σύμφωνα με τὶς ἀνωτέρω ἀναφορές:

Ἐνας Χρόνος = Ἐνας φθόγγος (τὸ '=' σημαίνει ἰσοδυναμεῖ σὲ χρονικὴ διάρκεια).

Δύο Χρόνοι = Δύο φθόγγοι ἢ ἕνας φθόγγος μὲ κλάσμα ἢ ἕνας φθόγγος μὲ ἀπλή.

κτλ.

* * *

Ἐρώτησις: Πῶς γνωρίζεται ἡ ποιότης τῆς μελωδίας;

Ἀπάντησις:

1. Χρῦσανθος (Εἰσαγωγή εἰς τὸ Θεωρητικὸν καὶ Πρακτικὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, 1821), σ. 12.

α'. Γνωρίζεται τὸ ποιὸν τῆς μελωδίας διττῶς· διὰ τῆς καταμετρήσεως τοῦ χρόνου, ὅπου ἐξοδεύεται εἰς τὴν μελωδίαν, καὶ διὰ τοῦ τρόπου τῆς ἐξαγωγῆς τῶν φθόγγων. Διὰ τοῦτο καὶ αἱ ὑποστάσεις, ἤγουν τὰ σημεῖα δι' ὧν γράφεται τὸ ποιὸν τῆς μελωδίας, εἶναι ἄλλαι μὲν ἔγχρονοι, ἄλλαι δὲ, ἄχρονοι.

2. Χουρμούζιος Χαρτοφύλακας (1829), σ. 50 (α').

Γνωρίζεται ἡ ποιότης τῆς μελωδίας διττῶς: ἀπὸ τὴν καταμέτρησιν τοῦ χρόνου, ὅπου ἐξοδεύεται εἰς τὴν μελωδίαν, καὶ ἀπὸ τοῦ τρόπου τῆς ἐξαγωγῆς τῶν φθόγγων.

3. Θεόδωρος Φωκαεύς, Κρηπίς (Θεσσαλονίκη 1912), σ. 23.

Ερ. Ἡ ποιότης ἀπλῶς ἀπὸ πόσα τινὰ γνωρίζεται;

Απ. Ἀπὸ δύο· οἶον ἀπὸ τὴν καταμέτρησιν τοῦ χρόνου, ἤγουν τοῦ καιροῦ, ὅστις ἀπερνᾷ εἰς τὴν μελωδίαν, καὶ ἀπὸ τὸν τρόπον τῆς ἐκφωνήσεως τῶν φθόγγων, ἐν ᾧ ψάλλεται τὸ μέλος.

4. Μὲ ἀπλὰ λόγια, σύμφωνα με τὶς ἀνωτέρω ἀναφορές:

Ἡ ποιότητα, τὸ ἄκουσμα δηλαδὴ τῆς μελωδίας, ἐξααρτᾶται μόνον ἀπὸ δύο πράγματα:

1. Καταμέτρηση τοῦ χρόνου.

2. Τρόπος ἐξαγωγῆς τῶν φθόγγων ἐνῶ ψάλλουμε τὸ μέλος.

* * *

Ἐρώτησις: Πῶς καταμετρεῖται ὁ χρόνος στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Βυζαντινὴ Μουσικὴ;

Ἀπάντησις:

1. Χρῦσανθος (Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς 1832, ἔτοιμο πρὸς ἔκδοσιν περὶ τὸ 1816), [σ. 52](#).

§114. [...] Ἐν ᾧ λοιπὸν ἀπαγγέλεται τὸ μέλος, ἅς κινῆται ἢ ὁ ποῦς [σημ. ΠΔΠ: εἴμαστε κατὰ τῆς κινήσεως τοῦ ποδός], ἢ ἡ χεὶρ τοῦ μουσικοῦ πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ κάτω, κρούουσα τὸ γόνυ· καὶ μετρομένη ἢ κίνησις τῆς χειρός, ἀποδίδει τὸν χρόνον· διότι ὁ καιρὸς ὅς τις ἐξοδεύεται ἀπὸ τὴν μίαν κροῦσιν ἕως εἰς τὴν ἄλλην, λογαριάζεται εἷς χρόνος.

2. Χρῦσανθος (Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ Θεωρητικὸν καὶ Πρακτικὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, 1821), σ. 12.

β'. Καταμετρεῖται δὲ ὁ χρόνος, μὲ τὸ νὰ κινῆται ἢ χεὶρ ἄνω καὶ κάτω, κρούουσα τὸ γόνυ. Ὁ καιρὸς λοιπὸν, ὅπου ἐξοδεύεται ἀπὸ τὴν μίαν κροῦσιν ἕως εἰς τὴν ἄλλην, λογαριάζεται εἷς χρόνος.

3. Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ (1829), σ. 51.

(β'.) Καταμετρεῖται δὲ ὁ χρόνος μὲ τὸ νὰ κινῆται ἢ χεὶρ ἄνω καὶ κάτω, κρούουσα τὸ γόνυ. Λοιπὸν ὁ καιρὸς, ὅπου ἐξοδεύεται ἀπὸ τὴν μίαν κροῦσιν ἕως τὴν ἄλλην λογαριάζεται εἷς χρόνος.

4. Θεόδωρος Φωκαεύς, Κρηπίς (Θεσσαλονίκη 1912), [σ. 29](#), σ. 30, σ. 31.

[...] Μετρεῖται ὁ χρόνος ἤγουν ὁ καιρὸς εἰς τὴν Μουσικὴν ὅταν ἢ χεὶρ κινῆται κάτω

καὶ ἄνω μὲ εὐταξίαν τύπτουσα τὸ γόνυ· ὁ δαπανώμενος καιρὸς λοιπὸν τῆς πρώτης θέσεως, ἤγουν τοῦ κρούσματος, ὅστις γίνεται διὰ τῆς χειρὸς, ἕως τὴν τελείαν ἄρσιν, ὅπου ἄρχεται ἡ χεὶρ νὰ καταβαίνει πρὸς τὴν θέσιν, ἐννοεῖται ἕνας χρόνος καί, ἄρχεται νὰ μετρεῖται ὁ δεύτερος· διὰ τοῦτο τὸ ἐκτελεστικὸν αἴτιον τοῦ χρόνου εἶναι ἡ πᾶσα κρούσις, εἴτε τῆς ἐμφώνου Μουσικῆς εἴτε τῶν ὀργάνων [...]

5. Δημήτριος Ἐμμ. Νεραντζῆς, Συμβολή στὴν ἐρμηνεία τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μέλους (Ἡράκλειον Κρήτης 1997), σ. 190-194:

[...] Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας ἡ μουσικὴ μας δανείστηκε ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ τὸ γνωστὸ τρόπο πὸν μετροῦμε τὸ 2σημο, 3σημο καὶ 4σημο ρυθμὸ. Ὁ Ἰούλιος Ἐνιγγ στὸ "ἐγχειρίδιο φωνητικῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς" στὸ κεφάλ. "περὶ ρυθμοῦ" (σελ. 10-14) γράφει ὅτι:

«Ὁ δίμετρος ρυθμὸς ἔχει θέσιν καὶ ἄρσιν. Ἐν ἰσχυρὸν καὶ ἐν ἀσθενὲς πάθος. Ὁ τρίμετρος ἔχει θέσιν, ἡμίαρσιν καὶ ἄρσιν. Ἐν ἰσχυρὸν, ἐν ἀσθενὲς καὶ ἐν ἀσθενέστατον. Ὁ τετράμετρος ἔχει θέσιν, ἡμίαρσιν, δευτέραν ἡμίαρσιν καὶ ἄρσιν. Ἐν ἰσχυρὸν πάθος, ἐν ἀσθενὲς, ἐν ἡμιἰσχυρὸν καὶ ἐν ἀσθενέστατον».

*Οἱ πιὸ πάνω κανόνες ρυθμικῆς ἐκφράσεως ἔχουν ἐφαρμογὴ μόνο στὴ χορευτικὴ μουσικὴ. Στὴν Ἐκκλησία πρέπει νὰ μετροῦμε μὲ διακριτικότητα **μονὸ χρόνο**.*

*Εἶναι ἀνώφελο νὰ μετροῦμε τὸ χρόνο μὲ τὶς κινήσεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Μουσικῆς, γιατί ἐνῶ ὁ χρόνος εἶναι ἴδιος, χάνεται ὁ παλμὸς τοῦ μονοῦ χρόνου, πὸν δίνει στὸ μέλος ἰδιαίτερη χάρη. **Ὁ μονὸς χρόνος εἶναι ἡ ψυχὴ τοῦ μέλους.** Οἱ χτύποι στὸ μονὸ χρόνο εἶναι ἰσόχρονοι ἀντίθετα μὲ τὶς κινήσεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Μουσικῆς, ὅπου εἶναι ἀδύνατο νὰ πετύχεις παλμὸ λόγω τῆς ἰσχυρῆς θέσεως καὶ τῆς ἀσθενοῦς ἄρσης. [...]*

6. Παναγιώτης Ἀγαθοκλέους, Θεωρητικόν (Ἀθῆνα 1855), [σ. 86](#).

Ἄλλα τὰ ἐκκλησιαστικὰ μέλη ψάλλονται δι' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ χρόνου, τοῦ ἔχοντος δηλαδὴ τὴν κίνησιν τῆς χειρὸς ἴσην, δι' ἑνὸς καὶ τοῦ αὐτοῦ ρυθμοῦ, χωρὶς ἄλλων ρυθμικῶν ποικιλιῶν [ΠΔΠ: μὲ αὐτὸ νομίζουμε ἐπεξηγεῖ τὸ προηγούμενο, δηλ. ψάλλουμε ἀπλῶς κινώντας τὴν χεῖρα ἄνω καὶ κάτω, χωρὶς τὶς ποικιλίες τῆς Εὐρωπαϊκῆς καὶ Ἐξωτερικῆς μουσικῆς, ὅπου χρησιμοποιοῦνται ἀκόμη καὶ αἱ δύο χεῖρες καὶ οἱ δύο πόδες (!) γιὰ τὴν καταμέτρηση τοῦ χρόνου, τὴν ὁποῖαν καταμέτρησιν χρόνου τὴν ταυτίζουσαν μὲ τὸν ρυθμὸ]· διότι ἡ ἐκκλησιαστικὴ μουσικὴ εἶναι μελωδία, ἤτοι ἄρρυθμος πλοκὴ φθόγγων. Καὶ διὰ τοῦτο ἐνταῦθα λόγος περὶ ρυθμικῆς δὲν γίνεται.

7. Κυριακὸς Φιλοξένους, Θεωρητικόν (Κωνσταντινούπολη, 1859), [σ. 43](#).

§48. Μετρεῖται ὁ χρόνος καθ' ἡμᾶς ψάλλοντας μὲν ἐν καιρῷ τῷ δέοντι καὶ εἰς τὴν Ἐκκλησίαν ἐπὶ τοῦ ἀέρος, ἐν δὲ τῇ παραδόσει, καθὼς καὶ εἰς τοὺς ἐξωτερικοὺς μουσικοὺς, ἐπὶ τῶν γονάτων, ἢ ἐπὶ τῆς τραπέζης, ὄχι ὅμως καὶ ὡς τὰ μέτρα ἐκείνων κατὰ τὸν ἐλάχιστον καὶ μείζονα, ἢ μακρὸν καὶ βραχὺν χρόνον, ἀλλ' ἀπλῶς καὶ μονοτρόπως διὰ κινήσεως τῆς μιᾶς χειρὸς. Διότι οἱ Τουρκοῦραβες μεταχειρίζονται

τὸν χρόνον εἰς τὰς αὐτῶν παραδόσεις διὰ τῆς κινήσεως τῶν δύο χειρῶν, φανερόνοντες διὰ τῶν χαρακτηριστικῶν σημείων τούτων **Ο Ι**, τὴν ἄρσιν καὶ θέσιν ἑνὸς ἐκάστου χρόνου [...].

8. Εὐθυμιάδης (Θεσσαλονίκη 1997), σ. 20.

Τὸ μέτρημα τοῦ χρόνου γίνεται μὲ ἰσόχρονες ρυθμικὲς κινήσεις τοῦ χεριοῦ πρὸς τὰ ἑπάνω καὶ πρὸς τὰ κάτω. Ἡ κινήσις τοῦ χεριοῦ πρὸς τὰ ἑπάνω ὀνομάζεται ἄρσις. Ἡ κινήσις τοῦ χεριοῦ πρὸς τὰ κάτω ὀνομάζεται θέσις. Μία θέσις μαζὶ μὲ τὴν ἐπόμενη τῆς ἄρσι ἀποτελοῦν ἓνα μουσικὸ χρόνο. [...]

*Ἄν τὸ χέρι μας, πὺν ἐκτελεῖ τις κινήσεις τῆς θέσεως καὶ τῆς ἄρσεως, χτυπᾶ σὲ κάθε θέσι σ' ἓνα σταθερὸ ἐμπόδιο (στοὺ γόνατο, στ' ἄλλο μας χέρι, στοὺ θρανίο κλπ), **κάθε χτύπος σημειώνει κ' ἓνα μουσικὸ χρόνο** ἢ, ὅπως ἀπλούστερα λέμε, **ἓνα χρόνο**, γιατί γιὰ νὰ ἐπακολουθήσῃ ὁ ἐπόμενος χτύπος, τὸ χέρι μας θὰ κινηθῇ, ἀναπόδραστα, πρὸς τὰ ἑπάνω, ἐκτελώντας, κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, καὶ τὴν ἄρσι.*

9. Παναγιωτόπουλος (Ἀθῆναι 1997 στ' ἔκδοσις), [σ. 64-65](#).

Ὁ χρόνος καταμετρεῖται συνήθως μὲ κροῦσιν τῆς δεξιᾶς χειρὸς ἐπὶ τοῦ γόνατος (ὅταν ὁ ψάλλον κάθεται) ἢ ἐπὶ τῆς παλάμης τῆς ἀριστερᾶς χειρὸς [ΠΔΠ: ἢ καὶ ἀπλὰ χτυπώντας ἐλαφρὰ τὸν δείκτη στοὺ βιβλίο]. Ἐπομένως διὰ τὴν καταμέτρησιν ἡ χεὶρ κινεῖται πρὸς τὰ κάτω καὶ πρὸς τὰ ἄνω. Καὶ ἢ μὲν πρὸς τὰ κάτω κινήσεις τῆς χειρὸς λέγεται θέσις, ἢ δὲ πρὸς τὰ ἄνω ἄρσις. Εἶναι δὲ ἐντελῶς ἰσόχρονοι αἱ δύο αὐταὶ κινήσεις καὶ διὰ τοῦτο ἕκαστος χρόνος ἀποτελεῖται ἀπὸ δύο ἴσα μέρη ἢ ἡμιχρόνια. [\[Καὶ δίνει λεπτομερέστατη περιγραφή μετὰ διαγράματος\]](#)

10. Δημήτριος Ἰωαννίδης, Θεωρητικόν (Ἀθῆναι 2005), σ. 25.

*Ἐστω δύο ἴσα μὲ ἀρχικὴ μαρτυρία Νη: «Χτυπάμε τὸ χέρι κάτω καὶ λέμε **Νη**. Τὸ **η** τὸ βαστᾶμε μέχρι τὸ χέρι μας νὰ φτάσῃ στοὺ πάνω σημεῖο τῆς ἄρσης. Τὸ ξαναχτυπάμε καὶ ἐπαναλαμβάνουμε τὰ ἴδια ὅπως πρῶτα».*

*Ἐστω πάλι δύο ἴσα μὲ ἀρχικὴ μαρτυρία Νη, καὶ στοὺ δεύτερο ἴσον ὑπάρχει γοργόν: «Χτυπώντας τὸ χέρι στὴ θέση, προφέρουμε **Νη** καὶ μέχρι νὰ φτάσῃ στοὺ πιὸ ψηλὸ σημεῖο (τὸ χέρι μας) τῆς ἄρσης, λέμε πάλι **Νη**».*

11. Ἀστέριος Κ. Δεβρελῆς (Πρόγραμμα ταχύρρυθμης ἐκμάθησης..., Θεσσαλονίκη 1990), [σ. 9](#), [10](#).

Ἀναλυτικὰ παραδείγματα ἀπλοῦ χρόνου, [σ. 9](#), [10](#).

12. Ἡχητικὰ παραδείγματα:

[Ἡχητικὸ παράδειγμα ἀπὸ μάθημα τοῦ κ. Δημητρίου Νεραντζῆ](#)

 [Ήχητικό παράδειγμα από μάθημα του κ. Δημητρίου Ιωαννίδη.](#)

* * *

Ερώτησις: Ἐγὼ λέω ὅτι αὐτὸ πού μᾶς λές "2 κινήσεις = 1 χρόνος" εἶναι δική σου θεωρία! Αὐτὸ πού λένε στὶς παραπάνω ἀναφορὲς εἶναι 1 κίνηση = 1 χρόνος. Τί ἔχεις νὰ πεῖς περὶ τούτου;

Ἀπάντησις:

Ἀπὸ ὅλες τὶς παραπάνω ἀναφορὲς θὰ πάρω ὡς παράδειγμα τὸ τοῦ Χρυσάνθου (Εἰσαγωγή εἰς τὸ Θεωρητικὸν καὶ Πρακτικὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, 1821), σ. 12), διότι καὶ οἱ ἄλλες τὰ ἴδια λένε:

Λέει στὸ πρωτότυπο: «Καταμετρεῖται δὲ ὁ χρόνος, μὲ τὸ νὰ κινῆται ἡ χεὶρ ἄνω καὶ κάτω, κρούουσα τὸ γόνυ. Ὁ καιρὸς λοιπὸν, ὅπου ἐξοδεύεται ἀπὸ τὴν μίαν κρούσιν ἕως εἰς τὴν ἄλλην, λογαριάζεται εἷς χρόνος.»

Δηλαδή μὲ ἀπλὰ λόγια, καταμετρεῖται ὁ χρόνος μὲ τὸ νὰ κινεῖται τὸ (ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ) χέρι **πάνω** καὶ **κάτω**, χτυπώντας τὸ (ἓνα καὶ τὸ αὐτὸ) γόνατο. Ὁ καιρὸς λοιπὸν που δαπανᾶται ἀπὸ τὸ ἓνα χτύπημα μέχρι τὸ ἐπόμενο, λογαριάζεται **ἓνας χρόνος**.

Λέει λοιπὸν ὅτι **Ἐνας χρόνος = Καιρὸς ἀπὸ τὸ ἓνα χτύπημα μέχρι τὸ ἐπόμενο**.

Πόσες λοιπὸν κινήσεις θὰ κάνουμε ἀπὸ τὸ ἓνα χτύπημα μέχρι τὸ ἐπόμενο, δεδομένου ὅτι τὸ χέρι κινεῖται πάνω-κάτω καὶ χτυπάει πρὸς τὰ κάτω τὸ γόνατο;

Σαφῶς δύο. Ἄρα "2 κινήσεις = 1 χρόνος".

* * *

Ερώτησις: Πῶς νὰ προλάβει τὸ χέρι νὰ χτυπάει τὸν Χρόνο, ὅταν ψέλνουμε τοὺς Κανόνες (σὲ ταχεία ἀγωγή);

Ἀπάντησις:

Αὐτὸ εἶναι λογικὴ ἀπορία αὐτῶν πού ἔχουν διδαχθεῖ νὰ μετροῦν τὸν χρόνο «εὐρωπαϊκῶ τῶ τρόπῳ». Γιὰ κάποιον ὅμως πού ἔχει διδαχθεῖ ἀπὸ μαθητῆς [τὸ παραδοσιακὸ μέτρομα τοῦ χρόνου](#) (ἀκόμη καὶ γιὰ τοὺς τριτοετείς μαθητὲς πού ἔχουν διδαχθεῖ παραδοσιακά), αὐτὸ ἀκούγεται ἀστεῖο.

Ὁ λόγος εἶναι ὅτι μετρώντας κάποιος τὸν χρόνο [παραδοσιακά](#) (μετρώντας μονὸ χρόνο, ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ ὁ κ. Νεραντζῆς, ἢ ἰσοδύναμα ἀπλὸ χρόνο ὅπως τὸν ἀποκαλεῖ ὁ κ. Δεβρελῆς), μετὰ ἀπὸ περίπου 1-2 χρόνια ἐξάσκησης «μπαίνει» τὸ μέτρομα «μέσα του», καὶ πλέον δὲν χρειάζεται νὰ μετράει (!) εἴτε ψέλνει ἀργὰ, εἴτε γρήγορα μέλη.

* * *

Ερώτησις: Υπάρχουν επίσης άλλες απόψεις Καταμετρήσεως του Χρόνου στα παλαιά θεωρητικά;

Απάντησις:

1. Θεόδωρος Φωκαεύς, Κρηπῖς (Θεσσαλονίκη 1912, ἀπὸ τὴν β' ἔκδοσι τοῦ 1864. α' ἔκδοσι 1842).

Δὲν μιλάει καθόλου γιὰ ἄλλη καταμέτρηση χρόνου (π.χ. εὐρωπαϊκῶ τῶ τρόπῳ) πέραν τῆς προαναφερθείσης (σ. 29), σύμφωνα μὲ τὴν ἔρευνά μας.

Νὰ σημειώσουμε ὅτι ἡ Κρηπίδα τοῦ Φωκαέως ἦταν τὸ κατὰ κόρον χρησιμοποιούμενο θεωρητικὸ βιβλίον πρὸ τῆς ἐπικρατήσεως τοῦ βιβλίου τοῦ Μαργαζιώτου.

2. Χουρμούζιος Χαρτοφύλαξ (1829).

Δὲν μιλάει καθόλου γιὰ ἄλλη καταμέτρηση χρόνου (π.χ. εὐρωπαϊκῶ τῶ τρόπῳ) πέραν τῆς προαναφερθείσης (σ. 51), σύμφωνα μὲ τὴν ἔρευνά μας.

3. Χρῦσανθος (Εἰσαγωγή εἰς τὸ Θεωρητικὸν καὶ Πρακτικὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, 1821).

Δὲν μιλάει καθόλου γιὰ ἄλλη καταμέτρηση χρόνου (π.χ. εὐρωπαϊκῶ τῶ τρόπῳ) πέραν τῆς προαναφερθείσης (σ. 12), σύμφωνα μὲ τὴν ἔρευνά μας.

4. Χρῦσανθος (Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς, ἔτοιμο πρὸς ἔκδοσι περὶ τὸ 1816).

Ὁ Χρῦσανθος στὸ «Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς» (σὲ ἀντιπαράθεσι μὲ τὸ ἄλλο πού τιτλοφορεῖται τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς»), μιλάει γιὰ τέσσερις (4) διαφορετικὲς καταμετρήσεις χρόνου, **καὶ σύγχυσε τὸν Ἱεροψαλτικὸν κόσμον τῆς μετὰ ἀπὸ αὐτὸν ἐποχῆς:**

α. ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α' - Περὶ τῆς ἐν τῇ Μελωδίᾳ ποιότητος, σ. 52:

«**Ἐν ᾧ λοιπὸν ἀπαγγέλεται τὸ μέλος**, ἄς κινήται ἢ ὁ ποῦς, ἢ ἡ χεὶρ τοῦ μουσικοῦ πρὸς τὰ ἄνω καὶ πρὸς τὰ κάτω, κρούουσα τὸ γόνυ· καὶ μετρομένη ἢ κίνησις τῆς χειρὸς, **ἀποδίδει τὸν χρόνον**· διότι ὁ καιρὸς ὅς τις ἐξοδεύεται ἀπὸ τὴν μίαν κρούσιν ἕως εἰς τὴν ἄλλην, λογαριάζεται ἓνας χρόνος».

Αὐτὴ ἡ μέθοδος εἶναι ὁ γνωστὸς μας ἀπλὸς χρόνος (ἢ ισοδύναμα μονὸς χρόνος κατὰ τὸν κ. Νεραντζῆ).

Παρακάτω, στο Β' Κεφάλαιον, Περί Υποστάσεων, και στην §127 (σ. 56, 57), επεξηγεί ο Χρυσάνθος την παραπάνω μέθοδο επί την συμπλοκή ενός ἴσου μετὰ ἀποστρόφου πού ἔχει γοργόν και ἀπλήν (τοῦ ἴσου προηγείται βαρεῖα).

Φαίνεται ἐδῶ καθαρά ὅτι ὁ Χρυσάνθος ὁμιλεῖ γιά τήν ἐκκλησιαστική μουσική, και ἀπό τὸ παράδειγμα καταμέτρησης τοῦ χρόνου στά σημάδια τῆς Βυζαντινῆς μουσικῆς, και ἀπό τήν φράση «**ἐν ῶ λοιπὸν ἀπαγγέλεται τὸ μέλος**», και ἀπό τὸ γεγονὸς ὅτι γιά αὐτὴν τήν μέθοδο και μόνο ὁμιλεῖ στὸ μεταγενέστερο θεωρητικὸ του «τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς» τὸ ἀποκαλούμενο και «μικρό».

β. ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ ΣΤ' - Περί Χρόνων, σ. 65, 66:

«Μετροῦνται δὲ οἱ χρόνοι διὰ τῆς θέσεως, και διὰ τῆς ἄρσεως. Καὶ ὅταν μὲν ὁ ἐλάχιστος χρόνος εἶναι ἐν τῇ θέσει, σημαίνεται τὸ 0· ὅταν δὲ ἐν τῇ ἄρσει, τῷ 1· και διὰ τὴν μὲν θέσιν πλήττομεν τὸ δεξιὸν γόνυ με τὴν δεξιὰν χεῖρα· διὰ δὲ τὴν ἄρσιν πλήττομεν τὸ ἀριστερὸν γόνυ με τὴν ἀριστερὰν χεῖρα [ὑποσ. α'. Εἰ ἔστιν ἄρσις, πῶς πλήττομεν τὸ γόνυ; Οἱ μὲν παλαιοὶ ἐγυμνάζοντο τοὺς ῥυθμοὺς με ἄλλον τρόπον· ἡμεῖς ὅμως ζητοῦντες τὸ εὐκόλον, ἀκολουθοῦμεν τὸν τωρινὸν τρόπον]. Προφέρομεν δὲ διὰ τὴν γύμνασιν τοῦ ῥυθμοῦ εἰς τοὺς ἀρχαίους τὴν μὲν κροῦσιν τῆς θέσεως, **Δούμ**· τὴν δὲ κροῦσιν τῆς ἄρσεως, **Τέκ** [ὑποσ. β'. **Ὁθωμανικαὶ λέξεις εἶναι τὸ Δούμ, και τὸ Τέκ**. Αἱ δὲ τοιαῦται προφοραὶ γίνονται, ἕως οὔ νὰ γυμνασθῇ ὁ μαθητὴς τὸν ῥυθμόν. Ἐπειτα σιωπῶνται μὲν αὐταὶ, **λέγονται δὲ αἱ συλλαβαὶ τοῦ ἄσματος**].

Παρακάτω, στην §153 (σ. 68), επεξηγεί ο Χρυσάνθος τὴν Δούμ-Τέκ μέθοδο ἐπὶ τὸ παράδειγμα ἑνὸς ποδός (παρότι τοὺς πόδες τοὺς ἀναλύει στὸ ἀμέσως ἐπόμενο κεφάλαιο).

Αὐτὸ τὸ μέτρον τοῦ χρόνου ἀναφέρεται στοὺς Τούρκους τραγουδιστὲς ἀπὸ τὶς Popescu-Judet & Sirli, σ.15, και οἱ λέξεις Δούμ και Τέκ εἶναι δανεισμένες ἀπὸ τὰ τούρκικα οὐσούλια.

Φαίνεται ἐπίσης ὅτι ὁ Χρυσάνθος ἐδῶ γράφει γιά τὴν ἐξωτερικὴ μουσική: «**λέγονται δὲ αἱ συλλαβαὶ τοῦ ἄσματος**» (ἄλλωστε τὸ Μέγα Θεωρητικὸ εἶναι τῆς «Μουσικῆς», και ὄχι τῆς «Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς» ὡς τὸ ἕτερον και μεταγενέστερον θεωρητικὸν τοῦ Χρυσάνθου). Οὐδὲν τὸ παράξενον, καθότι λίγο νωρίτερα **οἱ πρῶτοι πού (εἶναι γνωστὸ ὅτι) εἶχαν ἀσχοληθεῖ με τὴν σύγκριση Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς και Ἐξωτερικῆς ἦσαν οἱ Παναγιώτης Χαλάτζογλου (Πρωτοψάλτης τῆς Μ.τ.Χ.Ε.)** στὰ περίπου 1720, και ὁ μαθητὴς του **Κύριλλος Μαρμαρινός (Ἀρχιεπίσκοπος Τήνου)** περίπου στὰ 1750 [Popescu-Judet & Sirli].

Ἄς μὴν ξεχνάμε ὅτι ὁ Χρυσάνθος τύγχανε, κατὰ τὸν Γεώργιο

Παπαδόπουλο (σ. 333), «έγκρατης ἐν μέρει καὶ **τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ ἀραβοπερσικῆς μουσικῆς**, χειριζόμενος δὲ δεξιῶς τὸν εὐρωπαϊκὸν πλαγίαυλον καὶ τὸ ἀραβοπερσικὸν νέϊ», καὶ ὡς ἐκ τούτου καὶ ἀπὸ τὸ Μέγα Θεωρητικὸ του δὲν λείπουν ἐκτενεῖς ἀναφορὲς στὶς ἐν λόγῳ μουσικῆς (τὸ πρόβλημα εἶναι ὅτι δὲν κάνει σαφὴ διάκριση στὸ Μέγα Θεωρητικὸ του τῆς «Μουσικῆς», μὲ ἀποτέλεσμα νὰ ἔχει προκαλέσει μεγίστη σύγχυση).

γ. ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Η' - Περὶ Μέτρων, σ. 72, 73:

«Μίαν μὲν θέσις, μία δὲ ἄρσις, αἴτινες μετροῦσι χρόνους δύο, συγκροτοῦσι τὸ μέτρον ὅπερ σημαίνεται διὰ τοῦ 2. Κρούομεν δὲ εἰς τοῦτο τὸ μέτρον ἄπαξ μὲν τὸ γόνυ, ἄπαξ δὲ τὸν ἀέρα. **Ταυτίζεται δὲ τοῦτο τὸ μέτρον μὲ τὸν Προκελευσματικὸν πόδα· 0 1.**

Μία μὲν θέσις, δύο δὲ ἄρσεις, αἴτινες μετροῦσι χρόνου τρεῖς, συγκροτοῦσι τὸ μέτρον ὅπερ σημαίνεται διὰ τοῦ 3. Κρούομεν δὲ εἰς τοῦτο τὸ μέτρον, ἄπαξ μὲν τὸ γόνυ, δις δὲ τὸν ἀέρα· 0 1 1' ἢ ἄπαξ μὲν τὸ γόνυ βραχέως, ἄπαξ δὲ τὸν ἀέρα μακρῶς, καὶ τότε ταυτίζεται τοῦτο μέτρον μὲ τὸν **Ἰαμβὸν πόδα 0 1'**.

Δύο μὲν θέσεις, δύο δὲ ἄρσεις, αἴτινες μετροῦσι χρόνους τέσσαρας, συγκροτοῦσι τὸ μέτρον ὅπερ σημαίνεται διὰ τοῦ 4. Κρούομεν δὲ εἰς τοῦτο τὸ μέτρον, **δις μὲν τὸ γόνυ, δις δὲ τὸν ἀέρα.** Ταυτίζεται δὲ τοῦτο τὸ μέτρον μὲ τὸν διπλοῦν προκελευσματικὸν πόδα· 0 0 1 1.

Δύο μὲν θέσεις, ἄρσεις δὲ τρεῖς, μετροῦσαι χρόνους πέντε, συγκροτοῦσι τὸ μέτρον ὅπερ σημαίνεται διὰ τοῦ 5. Κρούομεν δὲ εἰς τοῦτο τὸ μέτρον, δις μὲν τὸ γόνυ, τρις δὲ τὸν ἀέρα, πρὸς δεξιὰ, πρὸς ἀριστερὰ, καὶ πρὸς τὰ ἄνω· εἰδὲ **κρούομεν θέσιν μακρὰν, θέσιν βραχεῖαν, καὶ ἄρσιν μακρὰν, ταυτίζεται τοῦτο τὸ μέτρον μὲ τὸν πόδα, ὀνομαζόμενον Παίων διάγνις 0' 0 1'.**

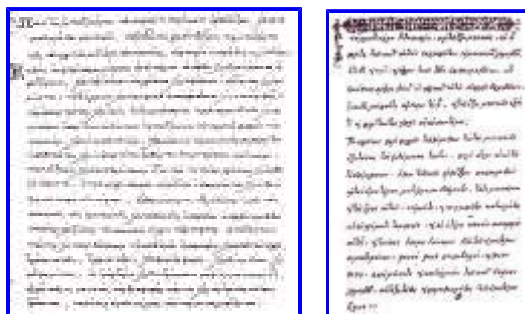
Δύο μὲν θέσεις, ἄρσεις δὲ τέσσαρες μετροῦσι χρόνους ἕξι, συγκροτοῦσι τὸ μέτρον, ὅπερ σημαίνεται διὰ τοῦ 6. Κρούομεν δὲ εἰς τοῦτο τὸ μέτρον, δις μὲν τὸ γόνυ, τρις δὲ τὸν ἀέρα, πρὸς δεξιὰ πρὸς ἀριστερὰ, καὶ πρὸς τὰ ἄνω μακρῶς. Εἶναι προσέτι καὶ ἄλλα μέτρα εἰς τὴν χρῆσιν τῶν **Εὐρωπαϊῶν μουσικῶν**, τὰ ὅποια ὀνομάζονται Σύνθετα [σημ. τὰ εὐρωπαϊκὰ σύνθετα μέτρα ἀντιστοιχοῦν στὸν **συνεπτυγμένο ρυθμό**, Μαργαζιώτης σ. 62]· ταῦτα ἐπειδὴ ἀχρηστοῦσι παρ' ἡμῖν, **σιωπῶνται**.

Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ θεωρία αὕτη εἶναι αὕτη τῆς Εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς «τῶν Εὐρωπαϊῶν μουσικῶν» (τὴν ὁποῖαν ἀσφαλῶς κατείχε ὁ Χρῦσανθος) μὲ ἀπλὴ παράθεση παραδειγμάτων ἀρχαίας ἑλληνικῆς μουσικῆς ὅταν μιλάει γιὰ μέτρομα ποδῶν (τὸ ὁποῖο τὸ ἀνέφερε καὶ στὸ (β)).

δ. ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Θ' - Περί Ρυθμῶν, σ. 78:

«Οἱ δὲ Ὀθωμανοὶ ἔχουσι ρυθμοὺς τριάκοντα δύο σχεδόν, ἀπὸ τοὺς ὁποίους παρακαταλέγομεν δώδεκα τοὺς ἀπλουστεροὺς καὶ εὐχρηστοτέρους. Μεταχειρίζονται δὲ καὶ ἕτερα δύο σημεῖα, τὰ 2, 1-. Καὶ τὸ μὲν 2 φανερόν ἐστι δύο χρόνους βραχεῖς, θέσιν καὶ ἄρσιν· τὸ δὲ 1-, χρόνους βραχεῖς τέσσαρας· καὶ τὸ μὲν 2 προφέρεται **τεκε**, καὶ κρούει πρῶτον τὸ γόνυ τὸ δεξιὸν, ἔπειτα τὸ ἀριστερόν. Τὸ δὲ 1- προφέρεται **τεέκ**, καὶ κρούει πρῶτον τῆ ἀριστερᾶ τὸ ἀριστερόν γόνυ, καὶ ἔπειτα ἀμφοτέροις ἀμφοτέρα· ὥστε 2 2 δύνανται ἐν 1· ἀλλὰ τὸ μὲν 1- περαίνεται μὲ ἓνα ψόφον· τὰ δὲ δύο 2 2, μὲ τέσσαρας ψόφους».

Εἶναι σαφὲς ὅτι καὶ ἐδῶ ὁμιλεῖ ὁ Χρυσάνθος περὶ τῆς ἐξωτερικῆς μουσικῆς, περὶ τῆς ὁποίας -πρὸ τοῦ Χρυσάνθου- μίλησαν ὡς προαναφέραμε οἱ Παναγιώτης Χαλάτζογλου (Πρωτοψάλτης τῆς Μ.τ.Χ.Ε.), καὶ ὁ μαθητὴς του Κύριλλος Μαρμαρινός (Ἀρχιεπίσκοπος Τήνου) [Popescu-Judet & Sirli].

[Popescu-Judet & Sirli]

* * *

Ἐρώτησις: Ἐγὼ λέω ὅτι ὁ Χουρμούζιος δὲν ἀναφέρει τίποτα περὶ καταμετρούσεως τοῦ χρόνου κατὰ ρυθμόν (εὐρωπαϊκῶ τῷ τρόπῳ, δεξ π.χ. [Μαργαζιώτη, σ. 27-28](#)), ἐπειδὴ ἔγραψε Εἰσαγωγικὸ Θεωρητικόν. Τὶ ἔχεις νὰ πεῖς περὶ τούτου;

Ἀπάντησις:

Ἰσα-ἴσα, ἐπειδὴ εἶναι εἰσαγωγικὸ περιέχει τὰ εἰσαγωγικά τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς. Καὶ ὁ ρυθμὸς εἶναι τὸ κύριον εἰσαγωγικὸ στοιχεῖο κατὰ τὸν Μαργαζιώτη (σ. 26-27), καὶ τοὺς λοιποὺς σημερινούς ᾠδειακοὺς διδασκάλους τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς:

1. Ρυθμὸς, 2. Παραλλαγή, 3. Μέλος!

Τὸ ὅτι ὄχι μόνον δὲν ὁμιλεῖ περὶ ρυθμοῦ ὁ Χουρμούζιος, ἀλλὰ οὔτε καὶ φυσικὰ γιὰ ἄλλην καταμέτρησιν τοῦ χρόνου πέραν τῆς [προαναφερθείσης](#) (σ. 51), δείχνει σαφέστατα ὅτι οἱ

παλαιοὶ ἔψαλλαν μὲ [ἀπλή καταμέτρηση τοῦ χρόνου](#) (ὡς παραδέχθηκε ὅτι διδάχθηκε καὶ ὁ Κων/νος Ψάχος). Δηλ. γιὰ τοὺς παλαιούς:

1. Χρόνος, 2. Παραλλαγή, 3. Μέλος.

Δὲς παρόμοια καὶ στὴν Κρηπίδα τοῦ Θεόδωρου Φωκαέως, καὶ στὸ Θεωρητικὸ τοῦ Χρυσάνθου ἀποκλειστικὰ γιὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ Μουσικὴ (τοῦ 1821).

Μὴν ξεχνᾶμε -ἀναφερόμενοι στὸν Χρυσάνθο- ὅτι **δὲν ἦταν παρὰ ἓνας θεωρητικὸς τῆς Μουσικῆς** (συμπεριλαμβανομένης τῆς Εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς Ἀραβοπερσικῆς), δὲς καὶ σ. 14, ὑποσ. 10, στὸ [**Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος**, Εἰσαγωγή..., κριτικὴ ἔκδοση Ἑμμανουήλ Στ. Γιαννόπουλου, Θεσσαλονίκη, 2002]. Καὶ αὐτὸς ἀκόμη ὁ Χρυσάνθος προσυπογράφει ὡς «Διδάσκαλος τοῦ Θεωρητικοῦ τῆς Μουσικῆς».

* * *

Ἑρώτησις: Ὑπάρχουν ἐπίσης ἄλλες ἀπόψεις Καταμετρήσεως τοῦ Χρόνου στὰ ὑπόλοιπα θεωρητικὰ πὺ ἀνέφερες;

Ἀπάντησις:

[Θὰ ἀναφερθοῦμε στὴν ἐπόμενη ἔκδοση]

* * *

Ἑρώτησις: Εἶναι δυνατὸν νὰ Ψάλλει κάποιος χωρὶς Χρόνο;

Ἀπάντησις:

1. Θεόδωρος Φωκαεύς, Κρηπίς (Θεσσαλονίκη 1912, ἀπὸ τὴν β' ἔκδοση τοῦ 1864. α' ἔκδοση 1842), [σ. 29](#).

Οὐχὶ βέβαια· διότι ὅλα τὰ ὑποκείμενα τῆς Μουσικῆς καὶ πᾶν μέλος μὲ τὸ νὰ γίνωνται ὁμολογουμένως ἐν χρόνῳ, καὶ χωρὶς τοῦ χρόνου, ἐπειδὴ τίποτε δὲν συνίσταται, ἄρα ἡ ψυχὴ τῆς μουσικῆς εἶναι ὁ χρόνος.

* * *

Ἑρώτησις: Τί σημαίνει, «μετροῦν τὸν χρόνο κατὰ τὸν ρυθμὸ, τουτέστιν *Εὐρωπαϊκῶ τῶ τρόπῳ*»;

Ἀπάντησις:

1. Μετροῦν τὸν χρόνον, ἀνάλογα μὲ τὸν ἐκάστοτε «τονικὸν» ρυθμὸ τοῦ μέλους (εἰσαγόμενη πρακτικὴ ἐκ τῆς Δύσεως):

α. Ἰωάννου Δ. Μαργαζιώτη, Θεωρητικὸν Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς (Ἀθῆναι, χωρὶς ἡμερομηνία), σ. 28.

Ὅταν τὸ μέτρον περιέχη δύο χρόνους [ΠΔΠ: ρυθμὸς δίσημος] θὰ ἐκτελεσθῆ εἰς 2 κινήσεις [ΠΔΠ: ἡ ἀρχαῖα Παράδοσις, ὡς προαναφέραμε, μετρᾷ τὸ μέτρον δύο χρόνων σὲ 4 κινήσεις]. Ἡ πρώτη κίνησις διευθύνεται πρὸς τὰ κάτω καὶ ὀνομάζεται θέσις, ἡ δὲ δευτέρα πρὸς τὰ ἄνω καὶ ὀνομάζεται ἄρσις. Ἡ θέσις τονίζεται περισσότερο καὶ ὀνομάζεται ἰσχυρὸν μέρος τοῦ μέτρον. Ἡ ἄρσις τονίζεται ὀλιγότερον καὶ ὀνομάζεται ἀσθενὲς μέρος τοῦ μέτρον. [...]

β. Ὁ κ. Νεραντζῆς ἐπεξηγεῖ τὶς καταβολὲς αὐτῆς τῆς εἰσαγόμενης πρακτικῆς:

Δημήτριος Ἐμμ. Νεραντζῆς, Συμβολή στὴν ἐρμηνεία τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μέλους (Ἡράκλειον Κρήτης 1997), σ. 191:

[...] Ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τοῦ αἰῶνα μας ἡ μουσικὴ μας δανείστηκε ἀπὸ τὴν εὐρωπαϊκὴ τὸ γνωστὸ τρόπο πὸν μετροῦμε τὸ 2σημο, 3σημο καὶ 4σημο ρυθμὸ. Ὁ Ἰούλιος Ἐνιγγ στὸ "ἐγχειρίδιο φωνητικῆς εὐρωπαϊκῆς μουσικῆς" στὸ κεφάλ. "περὶ ρυθμοῦ" (σελ. 10-14) γράφει ὅτι:

«Ὁ δίμετρος ρυθμὸς ἔχει θέσιν καὶ ἄρσιν. Ἐν ἰσχυρὸν καὶ ἔν ἀσθενὲς πάθος. Ὁ τρίμετρος ἔχει θέσιν, ἡμίαρσιν καὶ ἄρσιν. Ἐν ἰσχυρὸν, ἔν ἀσθενὲς καὶ ἔν ἀσθενέστατον. Ὁ τετράμετρος ἔχει θέσιν, ἡμίαρσιν, δευτέραν ἡμίαρσιν καὶ ἄρσιν. Ἐν ἰσχυρὸν πάθος, ἔν ἀσθενὲς, ἔν ημιῖσχυρὸν καὶ ἔν ἀσθενέστατον».

* * *

Ἐρώτησις: Μερικοὶ Ψάλτες πὸν μετροῦν τὸν χρόνον *Εὐρωπαϊκῶ τῶ τρόπῳ*, κρατάνε τὴν φωνὴν τοὺς περισσότερο στὴν θέση. Τὶ σχόλια ἔχετε περὶ τούτου;

Ἀπάντησις:

1. Δημήτριος Ἐμμ. Νεραντζῆς, Συμβολή στὴν ἐρμηνεία τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μέλους (Ἡράκλειον Κρήτης 1997), σ. 192:

Οἱ χτύποι στὸ μονὸ χρόνον εἶναι ἰσόχρονοι ἀντίθετα μὲ τὶς κινήσεις τῆς Εὐρωπαϊκῆς Μουσικῆς, ὅπου εἶναι ἀδύνατο νὰ πετύχεις παλμὸ λόγω τῆς ἰσχυρῆς θέσης καὶ τῆς ἀσθενοῦς ἄρσης.

2. Εὐθυμιάδης (Θεσσαλονίκη 1997), σ. 20.

Σε μιὰ μελωδία ὅλοι οἱ χρόνοι της πρέπει νὰ εἶναι ἀπολύτως ἴσης διαρκείας μεταξύ των.

* * *

Ἑρώτησις: Ποιὸς εἰσήγαγε τὸ «εὐρωπαϊκῶ τῶ τρόπῳ» μέτρομα τοῦ χρόνου στὴν Ἐκκλησιαστικὴ Βυζαντινὴ Μουσικὴ;

Ἀπάντησις:

[Θὰ ἀναφερθοῦμε στὴν ἐπόμενη ἐκδοσὴ]

* * *

Ἀναφορές

1. **Χρυσάνθου** Ἀρχιεπ. Διοραχίου τοῦ ἐκ Μαδύτων, Εἰσαγωγή εἰς τὸ Θεωρητικὸν καὶ Πρακτικὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, 1821.
2. **Χρυσάνθου** Ἀρχιεπ. Διοραχίου τοῦ ἐκ Μαδύτων, Θεωρητικὸν Μέγα τῆς Μουσικῆς, Τεργέστη 1832 (ἀνατύπ. ἐκδ. Κουλτούρα) - ὁ Πελοπίδας πὺν ἀνέλαβε τὴν ἐκτύπωση τοῦ Μεγάλου Θεωρητικοῦ ἀναφέρει ὅτι τὸ ἔλαβε πρὸ δώδεκα ἐτῶν· ὁ κ. Ἐμμανουήλ Στ. Γιαννόπουλος ἀναφέρει ὅτι τὸ θεωρητικὸν αὐτὸ φαίνεται νὰ ἦταν ἔτοιμο λίγο πρὶν τὸ 1816.
3. **Χουρμουζίου Χαρτοφύλακος**, Εἰσαγωγή εἰς τὸ Θεωρητικὸν καὶ πρακτικὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς (1829), κριτικὴ ἐκδοσὴ Ἐμμανουήλ Στ. Γιαννόπουλου, Θεσσαλονίκη, 2002.
4. **Θεοδώρου Φωκαέως**, Κρηπὶς τοῦ Θεωρητικοῦ καὶ Πρακτικοῦ τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς πρὸς χρῆσιν τῶν σπουδαζόντων αὐτήν, ἐκδ. Θεσσαλονίκη 1912 (ἀπὸ τὴν β' ἐκδοσὴ τοῦ 1864. α' ἐκδοσὴ 1842), ἀνατύπ. Ἀθῆνα 2005, Ὅμιλος Ἑλληνικῶν Τεχνῶν.
5. **Παναγιώτου Ἀγαθοκλέους**, Θεωρητικὸν τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, 1855, ἀνατύπ. ἐκδ. Ἐπέκτασὴ 2002.
6. **Κυριακοῦ Φιλοξένου τοῦ Ἐφεσιομάγνητος**, Θεωρητικὸν Στοιχειώδες τῆς Μουσικῆς, Κωνσταντινούπολη 1859 (ἀνατύπ. ἐκδ. Π. Πουρνάρα).
7. **Μισαήλ Μισαηλίδου**, Νέον Θεωρητικόν, ἐν Ἀθῆναις 1902.
8. **Δημητρίου Ἐμμ. Νεραντζῆ**, Συμβολὴ στὴν ἐρμηνεία τοῦ Ἐκκλησιαστικοῦ Μέλους, Ἡράκλειον Κρήτης, 1997.
9. **Ἄβρααμ Χ. Εὐθυμιάδη**, Μαθήματα Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, ἐκδ. Δ', Θεσσαλονίκη 1997.
10. **Δ. Γ. Παναγιωτόπουλου**, Θεωρία καὶ Πράξις τῆς Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, ἐκδοσις 6η, Ἀθῆναι 1997, "ΣΩΤΗΡ" (α' ἐκδοσις 1947, "ΖΩΗ").

11. **Δημητρίου Ίωαννίδη**, Η Θεωρία τῆς Βυζαντινῆς Μουσικῆς στὴν Πράξη, Ἀθῆναι 2005.
12. **Ἰωάννου Δ. Μαργαζιώτη**, [Θεωρητικὸν Βυζαντινῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς](#) (Ἀθῆναι, χωρὶς ἡμερομηνία).
13. **Κωνσταντίνου Ψάχου**, *Περὶ τοῦ ρυθμοῦ ἐν τοῖς ᾄσμασι τῆς Ἐκκλησίας*, Παράρτημα Ἐκκλησιαστικῆς Ἀλήθειας, τεῦχος α', Κωνσταντινούπολις 1900.
14. **Ἀστέριος Κ. Δεβρελῆς**, Πηδάλιον Βυζαντινῆς Μουσικῆς - Μέθοδος, Θεσσαλονίκη 1989.
15. **Ἀστέριος Κ. Δεβρελῆς**, Πηδάλιον Βυζαντινῆς Μουσικῆς - Πρόγραμμα ταχύρρυθμης ἐκμάθησης τῆς Ἐκκλησιαστικῆς Μουσικῆς, Θεσσαλονίκη 1990.
16. **Eugenia Popescu-Judetx & Adriana Ababi Sirli**, Sources of 18th Century Music - Panayiotis Chalatzoglou and Kyrillos Marmarinos' Comparative Treatises on Secular Music, Jan. 2000, ISBN: 975-8434-05-5.

* * *

Παρακαλοῦμε ἐπικοινωνῆστε γιὰ τυχὸν σχόλια.

Ἀρχικό: 23/12/2005

Τρέχουσα (πρόχειρη) ἔκδοση 0.5: 12/07/2006

ἀποθηκευμένες (pdf) ἐκδόσεις: [0.1](#), [0.2](#), [0.3](#), 0.5

panayiotis@analogion.net